

Altın'ın Yeni Hareketleri

Belçika Bankası murahhas azası mösyö Pol Ramlo
(Paul Ramlot) dan tercüme edilmiştir

Bütün dünya hali hazırda büyük bir alâka ile altın'ın hareketlerini takip eyliyor ve gazeteler, mes'eleyi iyice kavramamakla beraber, mutan-tan serlevhalarla bu hareketten bahsediyor. Bu bapta bazı izahat vererek mes'eleyi tenvir etmek elzemdir:

Paraları altın esasına müstenit olan memleketlerde merkez ihraç bankası kâğıt paralarını bilâ hudut ve kanunen tayin edilmiş bir fiat ile altın ile değiştirmeye mecburdur. Paralarını harice çıkarmak isteyen ecnebî tevdiat sahipleri bir çok zahmet ve masraf mukabilinde sikke veya çubuk halinde altını nakletmekdense bittabi çekini bankerine veya borsada satmağı tercih eder. Normal zamanlarda sağlam bir memleketin borç ve alacak muvazenesi tediye muvazenesile kendiliğinden teessüs eder. Kambiyo temevvüçleri pek az olup altın'ın yerini değiştirmesine hacet kalmaz. Lâkin eğer hususi sebepler dolayısıyla meselâ Nevyork üzerine çek satanların adedi birdenbire çoğalırsa derhal kâfi alıcı bulamaz ve dolar fiatı düşer. O dereceye kadar düşer ki satıcı Nevyorktaki muhabirine telgraf çekerek kâğıt dolarlarını ihraç bankasında altın ile değiştirmesini, bu altını sandıklara koyarak ve masrafını ödeyerek Parise veya diğer bir mahalle göndermesini yazar. Parise gelince bu altın Fransız para kanununun tayin ettiği fiat ile Fransa bankasına satılır. Bu ameliyatın neticesi, tekmil masraflar tenzil edildiği halde, Fransız alacaklının çekini düşkün bir fiatla satması halinden daha kârlı olur.

O halde altının ihracı ancak istifadeli olduğu zaman yani arzın çokluğundan naşi kambyo fiatının altın ihracı halinden aşağı düştüğü vakit yapılır ve borçlu olan memleket gönderecek boş altına malik olacağı müddetçe, yani kanunen tayin olunan altın karşılığının asgarî yüzdesine varılinceye kadar devam eder. Bu asgarî yüzdeye varılınca memleket nevâma iflâs ilânına, tabiri diğerle altın mikyasını tâtile ve kambiynosunu

arz ve talep kanununun bilâkaydû şart serbestii cereyanına terk eylemiye mecbur olur. İş âleminin altın karşılığına neden bu kadar çok ehemmiyet verdiği ve bu miktar muntazaman tenezzül edince niçin endişe ettiği bu izahattan kolayca anlaşılır.

Para karışıklıklarının noktai azimeti daima altın mikyasının terk edilmesidir.

Lâkin altın karşılığının miktarı asgarisini tayin edecek ne ilmi bir esas vardır, ne de bu miktar katidir. Bu nisbet tamamen keyfi ve tahakkümü mutalara müstenit ve memleketten memlekete mütebeddildir. Cari olan miktarlar yüzde 30, 35, 40 tır. Bazı memleketler altın karşılığını tesbit edecek ahkâm bile vazetmemişlerdir.

Umumiyetle asgarî miktarların yüksek olacağı melhuzdur, bu miktarların bilâmahzur dahi ciddî faideleri mucip olacak surette indirilmesi mümkündür. Mesela gayri müsait kambioların tesirlerini izale etmek için daha kuvvetli ihtiyatlarla muamele yapılması bu faideler meyanında sayılabilir.

Hali hazırda olduğu gibi gayri tabii zamanlarda merkez bankalarının iskontoyu pek şiddetli bir surette tenkis ettikleri, meşum olan haddi asgariye yaklaşmamak için itibarı tehlikeye koydukları görülür —Belçikada böyle yapılmamıştır— Bu bankaların hattı hareketi şüphe yoktur ki her ne bahasına olursa olsun sikke mikyasının istikrarını müdafaa etmek endişesinden mülhemdir ve bu endişe şayanı takdirdir; paranın tasarruf ile mücadelesinde geri çekilmek, sıkıntıya uğramak, munkarız olmak vazifesi tasarrufa düşer. Bilâkis haddi asgarinin şiddetini ani buhranı intaç etmemek şartıyla velevki muvakkat olsun tahfif etmek mümkün olsaydı munzam itibarların bahş edilmesi işlerin kalbindeki darabanı canlandırır. Tekrar ediyorum ki Belçika mevzuu bahs değildir. Memleketimiz, Renin şarkında kâin bir çok memleketlere nazaran şayanı hayret bir surette sağlam kalmıştır. Bu memleketlerin geçirdiği iktisadi buhran hali kalplerini ve göğüslerini dinlemeden pek güç anlaşılır.

Bazı kanunlar merkez bankalarının altın karşılıklarını tamamen veya kısmen altın kambiyo ile yani paraları altın ile kabili tediye olan memleketlerde alacakları ile değiştirmelerine müsaade vermiştir. Bu sisteme Gold Exchange Standard yani altın kambiyo mikyası derler. Bu usulün faidesi altın ihtiyatını hareketsiz bırakmamak ve kâğıt paraların karşılığını kısmen faiz getirecek müsmir bir hale koymaktır. Lâkin buna mukabil

bir mahzuru vardırki o da aynı madeni ihtiyatın iki itibara birden esas teşkil etmesidir : Biri kambiyo lara malik olan merkez bankalarının itibarı; diğeri de bu alacakların bulunduğu memleketlerin itibarı. Bu usulün diğeri bir tehlikesi vardır ve bu tehlikeyide yeni hâdiseler meydana çıkarmıştır: Buhran zamanında ve bir kambiyo için itimat zail olduğunda bu kambiyo lara mutasarrıf olan bankalar alacaklarını altın ile değiştirmek kararını heman alırlar ve bu suretle hafı olan tehlikeyi açığa vururlar. İşte şimdi zuhur eden budur. Londrada altın mikyasının tatili ihraç bankaları için âzim bir sukutu hayal olmuştur: Bu bankaların kısmı âzami İngiliz lirası olarak alacakları olan mebalığden naşi büyük zararlara uğramışlardır. Halbuki bu bankalar İngiliz lirasının müdafaası zımında 19 Eylül tarihine kadar İngiltere bankasının girişdiği müthiş cidalde muvaffakiyetini işkâl etmemek için alacaklarını İngiliz lirası olarak muhafaza etmişlerdi. Bu alacaklar o kadar vâsi idiki kâğıt paralarını Gold Exchange Standard sisteminde olduğu gibi altın kambiyo ile karşılayan memleketler tarafından daima İngiliz lirası ve dolar tercih olunurdu.

Londrada canı yanmış olan bankalar ikinci defa Nevyorkda zarara uğramak istemediler. Bunun için İngiliz lirasının sukutunun ferdasında Belçika, İsviçre, Lehistan millî bankaları Nevyorkda hesabı caride veya iskontoda bulunan paralarının heman tamamını altın ile değiştirmeye müsaraat ettiler.

Umumi harpten beri şimdiye kadar ihraç bankalarının politikası Londradan ve Nevyorkdan altın kambiyo mikyası esasi üzerinden idare edilmekte idi. Harikulâde nüfuz ve tesirinin zararına olarak Londra bugün bu rolünü gaip etmiştir. Fimabait Paris ve Nevyork, bilhassa Paris altın mikyası esasi üzerinden bankaların idaresini eline alacaktır.

31 Temmuz 1931 de Fransa ile memaliki müttehedei Amerika bütün dünyadaki altının $\frac{0}{100}$ 61,3 üne mâlik idiler.

Her ne kadar bazıları altının rolünü ve lüzumunu inkâr cüretinde bulunmuşlar ise de zamanımızda olduğu kadar hiç bir vakit altın aranmamıştır. Devletlerin siyasi nüfuz ve kudretleri altına malikiyetleriyle ölçülmektedir. Parisin sesi beynelmilel meclislerde bu kadar işitiliyorsa bunun sebebi (Paktol)un [*] Sen yatağından çıkması ve Bank dö Fransın mah-

[*] Lidya memleketi kadimesinin içinden akan ve altın tozu çıkararak bir nehir. Mecazen servet membaı demektir.

zenlerinin madeni ihtiyatlarla lebâlep dolu bulunmasıdır. Maahaza şu ciheti nazarı dikkatten uzak tutmamalıdır ki bu ihtiyatlar münhasıran Fransızların matlûbatından mütehassıl değildir; bilâkis bu gün bir çok ecnebi sermaye İngiliz lirasile dolar önünden kaçarak Parise yerleştirilmiştir. Aslen cesaretsiz ve korkak olan bu sermayeler muvakkaten Parise konmuşlar ise de Fransız itibarının zayıfladığı hakkında hakikî ve muhayyel ilk endişeli alâmetler üzerine uçmağa müheyyadılar.

Hiç bir zaman nakit halindeki sermayelerin taharrükü zamanımızda olduğu dereceye varmamıştır. Daima harekette bulunan mütamevviç kitlesi mutasarrıflarının psikolojik hallerine göre memleketten memlekete geçmektedir. Böyle birden bire yerini değiştirerek bazı defa bir su mancılığı rolünü yapar ve mağrur İngiliz lirası gibi duvarları yıkar. Bir yerde tecemmüi siyasî emniyetsizliğin bir neticesidir. Uzun vâdeli sermayeler bundan mahrum olan memleketler tarafından, meselâ tekmil Şarkî Avrupa tarafından pek ziyade arandığı halde —buralarda ipotek üzerine yatırılan sermayeler altın esası üzerine $\frac{0}{10}$ 10 dan fazla irat temin etmektedirler— milyarlarca sermaye bizim havalimizde ibrazında tediyesi meşrut hesaplarda veya kısa vadeli hesaplarda ancak pek cüzi faizlerle tutulmaktadır.⁸

İktisadî muvazenenin tessüsüne muktezi şeraitten biri bu kitlenin uzun vadeli sermaye halinde istimal edilmek suretile tenkis edilmesidir. Burada sevk ve idare edilen paraya telmih için bir istidrat yapalım:

Bazı muktesitler ve bilhassa İngiliz Keynes altın mikyası yerine yeni bir para poletikası ikame etmeyi tasavvur etmişlerdir. Bu poletika her şeyden evvel fiatların sebatını temin etmekle mükellef olaçaktır. Buna sevk ve idare edilen para «Monnaie dirigée politikası derler ve şundan ibarettir: Tedavülde bulunan para miktarını ve banka itibarlarının yekûnunu işlerin heyeti mecmuasile mütenasip hale getirmek. Resmî iskonto fiatı ve para piyasasının sıkı bir surette kontrolu sayesinde ihraç bankası devlet hazinesile müştereken hareket ederek fiatların sebatını temin edecektir. Tesiri pek şüpheli olan bu sıkı kontrolu yapmak için (endex fevki Superindex) ne istinat eden fevkalbeşerler (Super homme) lâzımdır. Eğer teeyyüt etmiyen bazı şayiata nazaran İngilterenin klasik tipte yeni bir istikrar ile altın esasına avdet edeceği yerde bu sistemi tatbik etmeye niyet ettiğini bilmesem bu sistemi fantazi dolabına tıkmaya pek meylederdim.

Her ne olursa olsun şurası muhakkaktır ki İngiliz lirasının altın esası üzerine yeni bir istikrarı eski fiat ile olamaz. Zira 1925 senesinde parite 4,85 dolar veya 175 frank idi ve bu parite iktisadî hakikatleri tecavüz ediyordu. Buhran ve sukutun sebeplerinden biride bu olmuştur.

Beynelmilel para da çok defa söylenilen bir şeydir. Harbın ferdasında kambiyo raksı başladığı zamandan beri bir kaç kere cihanşümül, tek bir para ihdası hakkında temenniler serd ve beyan edilmiştir. Bu millî paranın her tarafta rayici olacak ve bütün memleketler bunu kullanacaklar idi; bu suretle kambiyo farkı ortadan kalkacak ve ideal bir istikrar husule gelecektir. Hayali ham ! tam bir imkânsızlık ! bunu anlamak için içtimaî, malî ve gümrüğe ait kanunların siyasî gurupmanlarının yani devletlerin umuru maliyesi üzerinde ve binnetice paralarının sıhhatı üzerinde, ne kadar tesiri olduğunu düşünmek kâfidir. Her kese şamil bir para vahdeti iptidaî bir şart olarak malî hareketlerin müşterek bir teşkilâtın emri altında olmasını icap eder. Yalnız bu fikir insanı güldürmeğe kâfidir.

Mevcut olmayan ve mevcut olmayacak olan böyle umumî ve hakikî bir paranın fıkadanından naşi beynelmilel ticaret mübadelâtı tesviye için daima İngiliz lirası veya dolar kullanırlar ve bu paraların granit gibi sağlam olduğunu zan ederlerdi. Binaenaleyh İngiliz lirasının sukutu aynı zamanda bir sukutu hayale ve azim zararlara sebebiyet vermiştir. Halâ bile bu sukut bitmez ve tükenmez itilâflara mahal olmaktadır. İş âlemi korkarak ve daha az bir itimat ile henüz doları kullanıyor ve temamilen sarsılmayacak bir istikrarı havi bir para vahidi kıyasisi arıyor. Maateessüf bir para kendisini vücade getiren memleketi sarsan siyasî ve iktisadî hâdiselerin tesirini zarurî olarak takip eder. Beşerî olan hiç bir şey de temamilen sabit olamaz. Beynelmilel vadeli mubayaat ve mübadelât için ideal bir hesap parasına müracaat muvafık olur. Meselâ 0,290,32 gram sikketinde halis altına muadil altın frank gibi. Bu suretle maddî bir esas kabul edilmiş olur. Bu esas bizzat sarı madenin işтира kuvveti nispetinde gayri mütehavvildir. Hesapları altın frank ile tutmak fena değildir; lâkin filî ve hakikî tediyeler ancak altın fiatı üzerinden hakikî bir para ile icra edilmek lâzım gelir.

Hatıra kabilinden yalnız eski hans [*] zamanında müstamel hesap

[*] Kurunuvustada Alman kasabaları arasındaki bir nevi ticaret ittihadıdır. Bu ittihad mensup olan kasabalara hanse atik derler.

parası olan mark bankoları zikredelim. Bununla beraber oldukça garip diğer bir paradan, ahiren Çin'de zuhur eden bir paradan da bahs edelim : Bu Customs Gold Unit yani gümrük altın vahidi kıyasisidir. Bu altın doların 40 çentine muadil olup gümrük resminin tediyesini mümkün kılmak için ihdas olunmuştur. Çünkü Çin gibi para mikyası gümüş olan memleketde gümrük tarifesi altın esasına müstenittir. Gümrük resmini filen ödemek için idhalâtçı mahalen geçen taellerile kendisine lâzım olan gold unitleri satın alır.

Para mes'elesi gibi mühim bir mes'ele için basit ve açık sureti hal ve tesviye lâzımdır. Tarih bu bapta o kadar çok malûmat verir ki yeneden ihtira ve keşfedecek bir şeyimiz yoktur. Eğer harpten evvelki tecrübe bize kifayet etmiyorsa o zamandanberi zuhur yafte olan hâdiseler en beklenilmeyen para mes'elelerinin halline müsaittir. İlmî iktisadın iflâsını söyleyenlerin her şeyden evvel nazarı dikkate almaları icap eden mes'ele şudur ki iktisat kanunları zamanımızdaki kuvvetle hiç bir vakit kendini göstermemişlerdir. Şurası şayanı dikkattir ki en muhtelif ekalim ve mevakii coğrafiyede aynı ahval ve şeraitin ittihadı pek muhtelif ırklara mensup olan insanlar arasında aynı tesirâtı husule getirmiştir. Bu hal isbat eder ki tekmil insanlar nezdinde mevcut fıtrî hissiyatı menafi üzerine müstenit olan iktisat kanunları hikemî ve ruhî kanunlara benzer.

Altın pek eski zamanlardanberi para esası olmak üzere rüchanı haiz olmuştur. Hiç bir maden bozulmamak ve az miktarında büyük kıymet bulunmak hassalarını altın kadar haiz değildir. Kezâlik diğer hiç bir madenin istihsali de altın kadar sabit değildir. Arasına yeni bakır, çinko, demir, kömür, petrol ve ilah... maden damarları keşfedildiği halde mâdenlerin şahı olan altının istihsal menabii mahduttur ve ihracatı pek az değişir.

Harptenberi tesis ve ihya olunan teknil para sistemlerinin altına müstenit olmasının pek çok sebepleri vardır ve yeni muvaffakiyetsizlikleri altına isnat etmekle büyük bir hata irtikâp edilmiş olur.

Altın mikyası ve onun naibi olan Gold exchange standard şüphesiz kusursuz değildir. En büyük kusuru da sertliğidir. Lâkin öyle bir (otomatizm) i yani bilâirade ve makina gibi bir hareketi vardır ki sevk ve idare edilen paranın yakıcı hatalarile tamamile tezat halindedir. Hali hazırdaki kasırgalara her tarafta mukavemet edememesinin sebebi ise ha-

kikaten sui istimal edilmesidir. Hiç bir sistem ecnebi memleketlerine karşı senelerce müddetle aktedilmiş olan ve ahvali âdiyede bittabi uzun vadelere taksim ve tevzi edilmesi lâzım gelen itibar teahhütlerini bir kaç gün içinde toptan tediye derpiş edemez. Hiç bir hazinenin nakit mevcudu böyle bir tesviyei hesaba kâfi gelemez; hiç bir ihraç bankası tedavüldeki kâğıtlarının kâffesini altın ile ödemek kudretine mâlik değildir; nitekim hususi hiç bir banka tevdiatın $\frac{0}{10}$ yüzünü kasalarında saklayamaz. Zarurî olarak ihtimalât üzerine, tabii vasatiler üzerine binayı muamele edilir.

Nakdi madeni mevcudunun rolü tediye muvazenesinin arızî açıklarını kapatmayı tanzim etmektir, yoksa panîge müncer bir itimatsızlıktan mütevellit umumî tediye için değildir. Halbuki şimdiki vaziyet budur. Kredit Anştald hâdisesinden beri, bhusus Alman moratoryomunun ferdasında, hele İngiliz lirasının sukutundan sonra daha ziyade iş âleminde bir tediye humması baş göstermiştir. İtibar menabii kurumakta, son senelerde o kadar büyük bir sahavetle gösterilen beynelmilel itibarlar birdenbire geri çekilmekte, her memleket kendi üzerine bükülüp kıvrılmaktadır. Lâkin uzun buhrandan zaten kansız kalan borçlu memleketler taahhütlerini tutamıyorlar; kambioları hemen sarsılıyor ve paralarının büsbütün sukutunu menetmek için bir takım takyidat vaz ediyorlar. Hali hazırda hemen tekmil vasatî ve şarkî Avrupa ve tekmil cenubi Amerika bilkuvve iflâs etmemekle beraber filen moratoryom halindedirler. İngiltere imparatorluğu da bir takım takyidat vazetmiştir. Belçikada 1926 istikrarından evvel kambiyo ofisi teşkil edilmiş idi. Merkezî Avrupa memleketlerinin bir çoklarında zuhur eden buhranlar yanında bu ofis bir müsekkin ilâç rolünü görmüştür. Ecnebi memleketlerden alınan eşyanın bedelini ödemek için talep olunan kambiyonun bazan iyüzde ikisini, bazan da yüzde beşini veren ofisler görülmüştür.

Esas olarak bu gibi nizamât sermayelerin firarına mani olmamak, kambiyonun temevvücatını tahdit eylemek, mevcut parayı ancak meşru ihtiyaçlara hasr etmek için elzemdir. Lâkin bu nizamlar kolayca maksat ve gayelerinden uzaklaştırılır ve müraiyane bir himayeciliğe alet olur. Kambiyo memnuiyeti bahanesile ticarete manialar ika etmekten, mevcut muahedeleri nazarı dikkate almıyarak bazı nevi emtaaya veya bazı memleketlere karşı bu nizamları mahirane bir surette istimal eylemekten daha kolay ne vardır? Mahaza bından ihracat ticaretinde mutazarrır olduğu aşikârdır.

Görüldüğü gibi beynelmilel hayat her yerde gerilemekte ve harbi umumîden beri mukaddema olmadığı bir derecede ink'saf eden münasebatı iktisadiye git gide mahdüt bir reviş iktisap eylemektedir. İngiliz lirasının sukutundan sarsılan dünya malî sistemi muvakkaten muvazenesini gaip etmiştir. Cihanşümül ticarete gelince Londra piyasasının muvakkaten ceryani tedavülden hariç kalmasından naşı ciddi bir surette müşkülâta uğramıştır. Dünyada başka hiç bir şehir bu kadar mükemmel ve tam bir banka teşkilâtına malik değildir. Şüphe yoktur ki Pariste ve Nevyorkda büyük bankalar ve azim miktarda altın stokları mevcuttur. Bankerlerin cür'et ve cesaretleri ve Fransızların tasarruf ve iktisat ruhları artık iftihar ve mübahat edilecek şeyler değildir. Lâkin Sitenin beynelmilel işlerde salâhiyeti, telâşsızlığı, alemşümül şubeleri, istihbaratının vüs'ati, iskonto piyasasının tekemmülü emsalsizdir.

İşte tekmil bu sebeplerden dolayıdır ki Londra, en uzak mallar üzerinde icra edilen muamelâtı maliyeye ait banka itibarlarının açıldığı yegâne piyasadır. Maalesef altın mikyasının tatilinden beri bu güzel teşkilât pek yavaş işliyor ve ne Nevyork, ne de Paris bunun yaptığı işi yapamıyor. Bilhasa iskonto piyasası adeta bir felce uğramıştır.

Londra, parası memleketler arasındaki mübadelât için sayılam bir esas olmak hizmetini yeniden iktisap etmeden beynelmilel rolünü tekrar alamıyacaktır ve bunun için İngiltere kendi umuru maliyesinin tedvirinde ecanibe korku ilka etmekten içtinap etmeğe mecburdur. Ycni intihabat netayici büyük ümitler beslemeğe müsaittir.

16 Kânunusani 1932

Aynızade

HASAN TAHSİN